

Tutkimuksia inhimillisen pääoman virroista ja alueellisista työmarkkinoista*

Signe Jauhiainen

KTT, ekonomisti

Eläketurvakeskus

Inhimillinen pääoma on tärkeä tekijä kansantalouden – ja erityisesti aluetalouksien – kasvun ja kehityksen kannalta. Inhimillinen pääoma koostuu yksilön hankkimista taidoista ja taidoista, jotka parantavat hänen mahdollisuuksiaan työmarkkinoilla. Inhimillisen pääoman alueellinen jakaantuminen on aluetalouksien näkökulmasta tärkeä tutkimusongelma, koska inhimillisen pääoman positiiviset vaikutukset talouskasvuun syntyvät juuri keskittymisestä.

Muuttoliike jakaa inhimillistä pääomaa eri alueille. Yksilöt ja kotitaloudet maksimoivat tulevaa hyötyään ja vertailevat eri alueiden hyötyjä muuttopäätöstä tehdessään. Näistä muuttopäätöksistä syntyy inhimillisen pääoman virtoja, jotka voivat johtaa inhimillisen pääoman keskittymiseen. Inhimillisen pääoman keskitty-

misen on havaittu olevan itseään vahvistava prosessi, koska muuttoliike ei ole satunnaista vaan valikoivaa. Korkeakoulutetut virtaavat alueille, joissa inhimillistä pääomaa on jo ennestään paljon.

Väitöskirjassani on johdantoluku ja neljä empiiristä tutkimusta. Kahdessa ensimmäisessä tutkimuksessa kuvaan inhimillisen pääoman virtoja eri alueilla Suomessa ja tutkin virtoihin vaikuttavia tekijöitä. Kaksi jälkimmäistä tutkimusta käsittelee yksilöiden ja kotitalouksien työmarkkinatilannetta alueellisilla työmarkkinoilla. Aineistona olen käyttänyt Tilastokeskuksen kokoamaa rekisteriaineistoa, joka sisältää muun muassa tiedot perheestä, koulutuksesta ja työssäkäynnistä sekä aluetaloutta kuvaavia muuttujia.

Väitöskirjani toisessa luvussa tutkin yliopisto-opiskelijoiden ja vastavalmistuneiden maisterien alueellista liikkuvuutta ennen opintoja ja opintojen jälkeen vuosina 1994–2003. Tutkimuksessa havaitsin, että korkeakoulutetut keskittyvät tietyille alueille Suomessa. Vetovoimaisia alueita ovat Uudenmaan, Pohjois-Pohjanmaan ja Pirkanmaan maakunnat, joihin jää

* Kirjoitus perustuu Jyväskylän yliopistossa 19.11.2010 tarkastettuun väitöskirjaan ”*Studies on Human Capital Flows and Spatial Labour Markets*”. Väitöskirjan esitarkastajina olivat professori Olle Westerlund (Umeå Universitet) ja professori (emeritus) Olli Kultalahti (Tampereen yliopisto). Vastaväittäjänä toimi professori Olle Westerlund ja kustoksena professori Hannu Tervo (Jyväskylän yliopisto).

opiskelijoita omalta alueeltaan ja muuttaa muualta Suomesta. Vastavalmistuneet jäävät opiskelujen jälkeen töihin näissä maakunnissa. Lisäksi tulokset osoittavat, että aiempi muuttaminen lisää todennäköisyyttä muuttaa uudestaan ja että sukupuolella ei ole tilastollisesti merkittävää vaikutusta muuttamisen todennäköisyyteen.

Erot yliopistomaakuntien välillä ovat merkittäviä. Eroja voidaan kuvata esimerkiksi 26-vuotiaana valmistuneen naisen ennustetulla todennäköisyydellä muuttaa kaksi kertaa eli ensin opiskelemaan ja uudestaan opiskelujen jälkeen. Tällaisen tuplamuuton todennäköisyys on Lapissa, Pohjois-Karjalassa, Keski-Suomessa ja Pohjanmaalla yli 0,50. Uudellamaalla opiskelleille naisille tämä todennäköisyys on 0,12.

Yliopistokoulutus on hajautettu Suomessa useaan maakuntaan. Uusien yliopistojen perustamista on aikoinaan perusteltu myös alueellisilla syillä, esimerkiksi alueellisilla koulutusmahdollisuuksilla ja työvoiman tarpeella. Toki kaikilla yliopistoilla on valtakunnallinen koulutustehtävä eli ne kouluttavat työvoimaa kaikkien alueiden ja erityisesti pääkaupunkiseudun tarpeisiin. Väitöskirjani tuloksista voidaan kuitenkin päätellä, että yliopisto yksin ei luo veto-voimaisia työmarkkinoita.

Väitöskirjani kolmannessa luvussa tarkastelin korkeakoulutettuja pariskuntia. Pariutumisen ei ole satunnaista, joten korkeakoulutetulla on todennäköisesti korkeakoulutettu puoliso. Nämä pariskunnat ovat erityinen tutkimusongelma, koska molemmat puoliset tarvitsevat korkeakoulutetuille sopivat työpaikat, mikä voi lisätä inhimillisen pääoman kasaantumista suuriin kaupunkiin. Tutkimuksen aineistona on noin 160 000 henkilöä, jotka kuuluivat työvoimaan vuonna 2001.

Tutkimuksessa havaitsin, että molempien puolisoitten korkeakoulutus lisää todennäköi-

syyttä asua metropolialueella tai yliopistoseudulla. Korkeakoulutetut pariskunnat ovat siis alueellisesti keskittyneempiä kuin pariskunnat, joissa vain toisella puolisoilla on korkea-asteen koulutus.

Sinkkunaiset keskittyvät erityisesti metropolialueelle. Toisaalta sinkkumiehet eivät kasaannu samoille alueille ja lisäksi he ovat keskimäärin vähemmän koulutettuja kuin yksinelävät naiset. Onko avioliittomarkkinoilla siis kohtaanto-ongelma?

Luvussa 4 tutkin, vaikuttaako muuttaminen kotitalouden tuloihin. Tutkimuksen aineistona on 88 000 kotitaloutta, joita seurattiin vuodesta 1998 vuoteen 2004. Kotitalouksista 3,3 prosenttia muutti seutukunnasta toiseen vuosina 1998–2001. Muuttamisen vaikutusta tuloihin arvioitiin vuoden 2004 tulojen perusteella eli muutama vuosi mahdollisen muuton jälkeen. Muuttoliiketeorian mukaan muuttaminen on investointipäätös, jolla on positiivinen vaikutus. Alustavassa tarkastelussa havaitsin, että kotitalouden tulojen keskiarvo on ennen muuttoa pienempi kotitalouksissa, jotka muuttivat, mutta muuton jälkeen tulot kasvoivat enemmän kuin sellaisissa kotitalouksissa, jotka eivät muuttaneet.

Analysoin aineistoa treatment effect -mallilla, joka ottaa huomioon muuttopäätöksen endogeenisuuden. Muuttaminen ei ole satunnaista vaan valikoivaa. Esimerkiksi korkeakoulutus lisää muuttamisen todennäköisyyttä. Muuton todennäköisyyttä vähentää molempien puolisoitten työssäkäynti ja puolisoitten tulojen samansuuruisuus.

Tutkimuksen tulosten perusteella muuttaminen vaikuttaa koko kotitalouden sekä erikseen miesten ja naisten tuloihin positiivisesti. Kotitalouden tulojen kasvu muuttamisen jälkeen muodostuu kuitenkin suurelta osin miehen tulojen

kasvusta. Miehen tulot kasvoivat muuton jälkeen myös perheissä, joissa ennen muuttoa naisen tulot olivat yli puolet kotitalouden tuloista. Perhe voi pitää naisen suurta osuutta kotitalouden tuloista väliaikaisena tilanteena. Tällöin miehen aseman parantaminen työmarkkinoilla saattaa johtaa muuttopäätökseen.

Väitöskirjan viimeisessä luvussa tutkin ylikoulutusta eli tilannetta, jossa työntekijällä on enemmän koulutusta kuin työhön vaadittaisiin. Tutkimusongelmana oli, vaikuttaako asuinpaikka ylikoulutuksen todennäköisyyteen. Työnhaku ei ole alueellisesti rajatonta vaan töitä etsitään ensisijaisesti nykyiseltä työmarkkina-alueelta. Jos koulutusta vastaava työpaikka ei löydy omalta alueelta, vaihtoehtoina on: olla työtön tai työvoiman ulkopuolella, etsiä töitä toiselta alueelta tai ottaa vastaan työ, joka ei vastaa koulutusta. Aiemmissa tutkimuksissa on esitetty, että naisten työmarkkina-alue on rajoitetumpi ja ylikoulutusriski on suurempi kuin miesten.

Työn etsiminen pienillä alueellisilla työmarkkinoilla voi lisätä ylikoulutuksen riskiä, koska korkeakoulutetuille on vähemmän työpaikkoja tarjolla kuin suurilla työmarkkina-alueilla. Toisaalta korkeakoulutettujen keskittyminen metropolialueelle ja yliopistokaupunkeihin voi johtaa näillä alueilla kilpailuun korkeakoulutettujen työpaikoista ja ylikoulutusriskin kasvuun.

Tässä tutkimuksessa erityisenä haasteena oli ylikoulutuksen mittaaminen. Käytin tilastol-

lista mittaria, jonka avulla samassa ammatissa työskentelevien koulutusta verrattiin keskenään. Työntekijät määriteltiin ylikoulutetuiksi, jos heillä oli yhden keskihajonnan verran keskiarvoa enemmän koulutusvuosia tietyssä ammatissa työskentelevien joukossa.

Tulokset osoittavat, että alueella on vaikutusta ylikoulutuksen todennäköisyyteen. Suurella työmarkkina-alueella on epätodennäköisempää olla ylikoulutettu eli on todennäköisempää löytää koulutusta vastaava työ. Monipuolisella kaupunkiseudulla asuminen vähentää sekä miesten että naisten ylikoulutusriskiä, joten riski ei kohdistu erityisesti naisiin. Alueellinen vaihtelu on jopa hieman pienempää naisilla kuin miehillä. Metropolialueella asuminen vähentää ylikoulutuksen todennäköisyyttä miehillä enemmän kuin naisilla mutta erot ovat pieniä. Mahdollinen selitys tälle havainnolle on, että koulutetut naiset työskentelevät useammin julkisella sektorilla. Julkisen sektorin työpaikkoja on tarjolla erikokoisilla työmarkkinoilla Suomessa, joten naisilla ylikoulutuksen todennäköisyyden alueelliset erot ovat pieniä.

Yhteenvedona voidaan todeta, että korkeakoulutettu työvoima on keskittynyt Suomessa suuriin kaupunkeihin, erityisesti metropolialueelle. Korkeakoulutettujen keskittyminen on voimakasta ja yksilölle kannattavaa silloin, kun tarkastellaan tulojen muutosta ja koulutusta vastaavan työpaikan löytämistä. □